

QASHQADARYO RAQSI O‘ZBEKISTON MINTAQAVIY MADANIYATI HODISASI SIFATIDA

Tairova Yuliya Rafaelevna

*O‘zbekiston Davlat xoreografiya akademiyasi 17.00.09 – Raqs san’ati dasturi
bo‘yicha tayanch doktoranti.*

Annotatsiya. *Qashqadaryo viloyatining an’anaviy raqslari O‘zbekistonning ushbu hududining madaniy o‘ziga xosligi va tarixiy merosining yorqin ifodasidir. Ular mamlakat nomoddiy madaniy merosining muhim tarkibiy qismi sifatida milliy an’analarni asrab-avaylash, yetkazish va rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi. Qashqadaryo raqsi tahlili mintaqaning tarixiy-madaniy asoslarini chuqurroq tushunishga xizmat qiladi va milliy o‘zlikni shakllantirishda nomoddiy madaniyatning ahamiyatini ochib beradi.*

Kalit so‘zlar. *Qashqadaryo raqsi, nomoddiy meros, mintaqaviy madaniyat, madaniy o‘ziga xoslik, an’anaviy amaliyotlar, o‘ziga xoslik, xalqaro e’tirof.*

Abstract. *The traditional dances of the Kashkadarya region represent a vibrant expression of the cultural identity and historical heritage of this region of Uzbekistan. As an important component of the country's intangible cultural heritage, they play a key role in the preservation, transmission, and development of national traditions. An analysis of Kashkadarya dance contributes to a deeper understanding of the region's historical and cultural foundations and reveals the importance of intangible culture in the formation of national identity.*

Key words. *Kashkadarya dance, intangible heritage, regional culture, cultural identity, traditional practices, distinctiveness, international recognition.*

Аннотация. *Традиционные танцы Кашкадарьинского региона представляют собой выразительное проявление культурной самобытности и исторического наследия данного района Узбекистана. Будучи важной составляющей нематериального культурного наследия страны, они выполняют ключевую функцию в сохранении, передаче и развитии национальных традиций. Анализ кашкадарьинского танца способствует более глубокому осмыслению историко-культурных основ региона и раскрывает значимость нематериальной культуры в процессе формирования национальной идентичности.*

Ключевые слова. *Кашкадарьинский танец, нематериальное наследие, региональная культура, культурная идентичность, традиционные практики, самобытность, международное признание.*

Xalq o‘yinlari jahondagi ko‘plab xalqlarning madaniy merosida alohida o‘rin tutib, ularning tarixiy kechinmalari, ijtimoiy munosabatlari, etnik o‘ziga xosligini yorqin aks ettiradi. Bu raqsar shunchaki sahna san'ati yoki o‘yin-kulgi shakllari emas, balki an'analar, marosimlar va qadriyatlar uzatiladigan muhim madaniy hodisalardir.

Ular jamoalar o‘zligini, hissiy holatini, dunyoqarashini, tabiat va ajdodlar bilan bog‘liqligini ifodalovchi o‘ziga xos til bo‘lib xizmat qiladi.

Xalq o‘yinlarining kelib chiqishi qadimgi davrlarga borib taqaladi, ular marosimlar, bayramlar va ijtimoiy tadbirlarning bir qismi sifatida vujudga kelgan, hayotning muhim daqiqalari — mavsumiy marosimlardan tortib to‘y va diniy marosimlargacha hamroh bo‘lgan. Bu raqslarda uyg‘unlik, tabiiy tsikllar, ijtimoiy tuzilma va kosmogoniya haqidagi g‘oyalarni aks ettiruvchi ramziylik elementlari mavjud. Xarakterli ritmlar, harakatlar va liboslar mazmunli ma’noga ega bo‘lib, hikoyalar va afsonalarni etkazishga, jamoa tuyg‘usini rivojlantirishga va jamiyatdagi aloqalarni mustahkamlashga yordam berdi.

Xalq o‘yinlari o‘ziga xos madaniy kodni saqlaydi va uzatadi, globallashuv va madaniy bir xillik sharoitida madaniy xilma-xillikni saqlashga yordam beradi. Xalq o‘yinlari, shubhasiz, dunyoning ko‘plab xalqlarining madaniy makonlarida hamisha alohida va salmoqli o‘rin tutib, ularning tarixiy, ijtimoiy va etnik xususiyatlarini o‘zida aks ettirib, ularni muhim madaniy yodgorliklarga aylantirgan.

Boy tarixiy o‘tmish va rang-barang noyob madaniy an‘analarga ega bo‘lgan O‘zbekistonda milliy o‘zlikni shakllantirish va asrab-avaylash, bilim va tajribani avloddan-avlodga yetkazishda mintaqaviy xalq o‘yinlari muhim va uzviy ahamiyatga ega.

Ushbu madaniy hodisaning yorqin va esda qolarli namunalaridan biri bu Qashqadaryo xalq raqslari bo‘lib, u, shubhasiz, madaniy o‘ziga xoslikning o‘ziga xos va jozibali ifodasi bo‘lib, mintaqaviy an‘analar, urf-odatlar, dunyo badiiy idrokining ko‘zgusi bo‘lib xizmat qiladi, xalq ruhi va tarixini chuqurroq anglash imkonini beradi.

O‘zbekistonning janubida joylashgan Qashqadaryo viloyati turli madaniyatlar va sivilizatsiyalarning tarixiy markazi bo‘lib, chuqur folklor ildizlariga ega bo‘lgan noyob mintaqaviy madaniyatning shakllanishiga olib keladi.

Bu o‘lkaning raqs san‘ati o‘ziga xos ritmlari, harakatlari, emotsional ta’sirchanligi bilan avloddan-avlodga o‘tib kelayotgan mahalliy aholi tarixi va kundalik hayotining jonli ko‘zgidir. Bu an‘analarni asrab-avaylash va o‘rganish shunchaki qiziquvchanlikdan tashqariga chiqadi; xalqning o‘ziga xosligini belgilaydigan nomoddiy merosni saqlashning asosiy omilidir.

Og‘zaki an‘analar, musiqa asarlari, raqs shakllari, hunarmandchilik va marosimlarda namoyon bo‘ladigan tirik madaniyat har qanday xalq madaniy boyligining ajralmas qismidir.

Moddiy narsalardan farqli o‘laroq, bu ma’naviy qadriyatlar odamlarning ongi va kundalik hayotida mujassam bo‘lib, ularning keksalardan yosh avlodga o‘tishi zamonning uzluksiz davomiyligini ta’minlaydi. Boy tarixga va ko‘p millatli tarkibga ega bo‘lgan O‘zbekiston uchun nomoddiy madaniyat milliy hamjamiyatni mustahkamlash, o‘ziga xos rang-barangligini saqlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Biroq Qashqadaryoning raqs madaniyati an‘anasi o‘zining ta’sirchanligi va boy ramziyligiga qaramay, ko‘p jihatdan folklor ijrochiligining hukmron shakllari soyasiga tushib qolgan. Mintaqaning an‘naviy madaniyatida musiqa, qo‘shiq va og‘zaki folklorga ustuvorlik beriladi - bu shakllar madaniy kodlar, qadriyatlar va tarixiy xotiraning asosiy

tashuvchisi va uzatuvchisi sifatida qabul qilinadi. Raqs xalq marosimlari va bayramlarining ajralmas qismi bo‘lsada, ko‘pincha mustaqil badiiy ifoda sifatida emas, balki vokal va musiqiy chiqishlarga jo‘r bo‘lish sifatida qaraladi.

Bunday holat folklorga tarixan o‘rnatilgan yondashuvlar bilan bog‘liq bo‘lib, bu erda og‘zaki va eshitish shakllari an‘anaviy ravishda markaziy o‘rinni egallaydi. Natijada, mintaqada raqs amaliyoti asosan amaliy yoki marosim formatida qolib, ko‘pincha o‘ziga xos badiiy avtonomiyani yo‘qotdi. Bu esa Qashqadaryo raqsi uchun xos bo‘lgan o‘ziga xos plastik elementlar, ritmik harakatlar va imo-ishoralar ramziyligi hali ham yetarlicha o‘rganilmagan va ilmiy-madaniy muhitda taqdim etilmaganiga olib keldi.

M.X. Qodirov Qashqadaryo viloyatining sahna san‘ati fanini o‘rganishga katta hissa qo‘shgan, uning asarlari mintaqaviy madaniy o‘zlikni o‘rganishda alohida o‘rin tutadi. Uning ilmiy asarlarida sahna san‘atining shakllanishi va rivojlanishi haqida batafsil ma‘lumot berilgan, raqs san‘atining mintaqa madaniy hayotidagi muhim o‘rni ta‘kidlangan. Bu yerda xalq o‘yinlarining me‘moriy shakl va haykaltaroshlik tili o‘rtasidagi bog‘liqlik yaqqol ko‘rinib turibdi, bu mintaqaning madaniy muhitida san‘atning chuqurroq sinkretizmdan dalolat beradi. Afsuski, ilmiy jamoatchilikda Qashqadaryo viloyatida raqsni batafsil o‘rganuvchi keng qamrovli va tizimli tadqiqotlar yo‘q. Bu madaniy qatlam vaqti-vaqti bilan folklor va sahnashunoslik kontekstida tilga olinsa-da, akademik adabiyotlarda kam yoritilgan. Keng qamrovli ilmiy yondashuvning yo‘qligi mintaqadagi raqs an‘analarining boyligi va o‘ziga xosligini to‘liq o‘rganishga to‘sqinlik qilmoqda, shuningdek, ularni ham akademik, ham teatr tomoshalari orqali jahon sahnasida to‘liq namoyish etishga to‘sqinlik qilmoqda. Bu esa, o‘z navbatida, O‘zbekiston nomoddiy madaniy merosining muhim tarkibiy qismi sifatida ushbu fanni chuqur va har tomonlama o‘rganishni zudlik bilan amalga oshirish zarurligini ko‘rsatadi.

Qashqadaryo viloyatining raqs san‘ati bilan shug‘ullanish uning harakati, ritmi va ramziyligi bilan kodlangan madaniy kodini chuqurroq anglash imkonini beradi. Bu raqslar mahalliy aholining his-tuyg‘ulari, qadriyatlar va o‘ziga xos dunyoqarashini o‘zida mujassam etgan noyob rivoyatlar sifatida ishlaydi. Masalan, to‘y marosimi raqslari oila institutiga hurmat va avlodlar uzluksizligi g‘oyasini aks ettirsa, agrar hayot bilan bog‘liq xoreografik shakllar yer va elementlarga minnatdorchilik bildiradi.

Biroq globallashuv, urbanizatsiya, davlat va jamiyat tomonidan yetarlicha e‘tibor berilmayotgan sharoitda mintaqaning an‘anaviy raqs merosi yo‘qolib ketish xavfi ostida turibdi. Haqiqiy bilim va amaliyotning yo‘qolishi Qashqadaryo raqs folklorini saqlash, tiklash va targ‘ib qilish bo‘yicha shoshilinch choralar ko‘rishni talab qiladi.

Qashqadaryo xalq raqslarini nomoddiy madaniy merosning tarkibiy qismi sifatida o‘rganish mintaqaning madaniy o‘ziga xos xususiyatlarini har tomonlama o‘rganish va umumiy milliy madaniy makonni shakllantirishga qo‘shgan hissasini baholash imkonini beradi. Ushbu raqslar nafaqat badiiy ifoda shakli, balki madaniy o‘ziga xoslikni mustahkamlash va avlodlar o‘rtasidagi aloqalarni saqlashga yordam beradigan muhim ijtimoiy-madaniy hodisani ham ifodalaydi.

Adabiyotlar:

1. Djumaev A. Iz istorii muzikalnoy kulturi // San'at. №2. - 2005.
2. Eremina V.I. Ritual i folklor / V.I. Eremina. – SPb.: Nauka, - 1991.
3. Ismailova M., Abdullaev Sh. Folklornoe ispolnitelstvo Kashkadari. San`at. Vipusk №3 – 2011.
4. Kadirov M.X. Trudi po istorii zrelishnix iskusstv Uzbekistana. Tom 3. Igri, predstavleniya, prazdniki Shaxrisabza i Karshi – gorodov Kashkadari// «Ishonch Markaz Servis» - Tashkent, - 2010.
5. Karpenko V. N., Karpenko I. A., Tatarinsev A. Yu. Folklorniy tanes v prostranstve nasionalno-kulturnogo naslediya // Vestnik magistraturi. №3-1 (54). - 2016.
6. Koroleva E. A. Rannie formi tansa / Kishinev: Shtiinsa, - 1977.
7. Tairova Yu.R. O‘zbekiston baddiy va ijtimoiy meros kontekstinda raqqosa tasviri //“Zamonaviy fan: innovatsion yondashuvlar va yosh tadqiqotchilarning dolzarb izlanishlari” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallar to‘plami. Namangan, - 2025. 937- 940b.
8. Tairova Yu.R. Milliy xoreografiya san’ati – o‘zbekiston nomoddiy madaniy merosining ko‘zgusi sifatida// «Nomoddiy ma’naviy meros va milliy qadriyatlarni abadiylashtirishda madaniyat va san’atning o‘rni» Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. - 2025. 49-54b.
9. Trofimov R. V. Rol folklornogo tansa v prosesse razvitiya lichnosti rebenka // «Aktualnie issledovaniya» #20 (202), - 2024.
10. Yuldasheva S. Uzbekskoe nasionalnoe folklornoe iskusstvo i etnokulturnie sennosti. T.: Navruz. - 2014.